

باد در مردم هوا و آرزوست چون هوا بگذاشتی پیغام هوست ن ۱۹/۵۴ - ک ۴/۲۵
پیغام هو: خاطر ربانیه.

خطبه شاهان بگردد و آن کیا جز کیا و خطبه‌های انبیا ن ۲۱/۵۴ - ک ۵/۲۵
کیا: شاه شاهان، و عربی آن ملك الملوك. چه، کی از کیوان که ستاره زحل باشد مأخوذ است،
که بالای بانی کواکب سیاره است.

زانکه بوش پادشاهان از هواست بارنامه انبیا از کبریاست ن ۲۲/۵۴ - ک ۶/۲۵
بارنامه: به بای عربی، تفاخر.

عقل پنهانست و ظاهر عالمی صورت ما موج و یا از وی نمی ن ۹/۵۵ - ک ۱۲/۲۵
عالمی: مراد عالم صورت است.

صورت ماموج یا از وی نمی: یا از وی حیابی. بیت:

جنبشی کرد بحر قلزم عشق صد هزاران حباب پیدا شد
گشت دریا عیان به شکل حباب باز بشکست و عین دریا شد
چنانکه می نماید:

هر چه صورت بی وسیلت سازدش زان وسیلت بحر دور اندازدش ن ۱۰/۵۵ - ک ۱۲/۲۵
هر چه صورت بی وسیلت سازدش: یعنی هر صورت از این امواج که حق که بی علت است، و
علت و وسیلت جمیع خلایق است، خلق کند.
زان وسیلت: یعنی به قوت همان وسیلت.
بحر دور اندازدش: فهو المحیی الممفی.

اسب خود را یاوه داند وز ستیز می دواند اسب خود در راه تیز ن ۱۲/۵۵ - ک ۱۴/۲۵

یاوه داند: باوه و یافه: گم شده و مفقود، و برسختن هرزه و هذیان که اطلاق می شود از باب مجاز
است. و مراد از این اشعار آن است که تاجان خودشناس و خداشناس نشود و در طلب باشد مثل آن
است که فارس را اسب در زیر ران باشد و او را گم بداند و تفقد کند. بیت:

آب در جو روان که آب کجاست شمس گوید که آفتاب کجاست

و چون خود جان به قوت جانان به سوی بینش جان می کشاند به اسب تشبیه شده که متحرك و
متحرك الیه و محرك یکی است اینجا و به مراتب اختلافی است.

وصفها را مستمع گوید به راز تا شناسد مرد اسب خویش باز ن ندارد - ک ۱۶/۲۵

مستمع: مراد هادی و معلم است که اوصاف و خواص عقل را تعریف می کند و مع ذلك نمی شناسد. شیخ عطار راست که:

دانش نفست نه کار سرسرسست   گربه حق دانا شوی دانی که چیست
یکی از معانی «نَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ عَرَفَ رَبَّهُ»^{۱۶۸} آن است که هر که شناخته نفس خود را اول باید شناخته باشد رب خود را تا آن معرفت اول میزان معرفت نفس شود.

جان زبیدایی و نزدیکی است گم   چون شکم پر آب و لب خشکی چو خم   ن ۱۷/۵۵ - ک ۱۶/۲۵

جان زبیدایی: چنانکه شیخ رئیس حکما در وصف نفس می فرماید:
محبوبة عن كل مقلة عارف   وهي التي سفرت و لم تتبرقع

تا نبینی سبز و سرخ و بور را   کی بینی پیش از این سه نور را   ن ۱۸/۵۵ - ک ۱۷/۲۵

تا نبینی سبز و سرخ: تا نبینی تعینات را و نور حق مطلق بینی.
کی بینی: مثال دیگر برای ظهور نور حق پیش از ظهور هر چیزی نور حسی است که رنگها و همه شکل و هیئتها را به اومی بیند و از دیدن او غافلند و در حکمت مقرر است که: مبصر اولاً و بالذات نور است و ثانیاً رنگ است و باقی بالعرض مبصرند. پس همچنین رنگهایی که مهیات امکانیه و تعینات اعتباریه اند به وجود حقیقی مطلق ظاهرند و آن وجود ظاهر بالذات و مظهر مرماهیات است.

این برون از آفتاب و از سها   و اندرون از عکس انوار علی   ن ۲۳/۵۵ - ک ۱۹/۲۵
از عکس انوار: یعنی خیالات که در عالم مثال مفیدند به اشراق روح مدرکند.

نور نور چشم خود نور دل است   نور چشم از نور دلها حاصل است   ن ۱/۵۶ - ک ۲۰/۲۵
نور چشم از نور دلها حاصل است: نور چشم و وجود همه قوا که در تن است از نور روح و وجود او مستعدند و حکم آنها را و جد اولی را دارند که از يك چشمه جاری و ساری باشند و در حقیقت همان روح امری مدرک کلیات و جزئیات است و به باصره می گوید: «تبصر بی» و به سامعه میگوید: «تسمع بی» و همچنین در باقی قوای مدرکه و محرکه.

باز نور نور دل نور خداست   کوز نور عقل و حس پاک و جداست   ن ۲/۵۶ - ک ۲۰/۲۵
باز نور نور دل نور خداست: در دعا وارد است که: «يَا نُورَ النُّورِ يَا نُورَ كُلِّ نُورٍ» و شرح دادیم سابق

که نور خدا حقیقت وجود بسیط مبسوط است که «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ»^{۱۶۹} پس مہیات و تعینات سماوات و ارض، مستینر، و وجود حقیقی طردالعدم که منشأ آثار مترتبه بر آنهاست و به اعتبار او مستحق اطلاق حقیقت بر آنها می شوند، نور است و از جمله انوار حق است و وجودات جمعیه مجردات مرسله و وجودات مجردات متعلقه. چنانکه اشراقیین از حکماء، عقول کلیه را انوار قاهره نامند و نفوس فلکیه را انوار مدبره و نفوس ناطقه ارضیه را انوار اسپهبدیه و همه اینها ذواتشان انوار خداست.

کوز نور عقل: یعنی نوری که به ذهن و به حس درآید.

پس نهائیا به ضد پیدا شود چونکه حق را نیست ضد پنهان بود ۶/۵۶۵-۲۴/۲۵۵

پس نهائیا: صاحب گلشن راست:

اگر خورشید بر يك حال بودی	شعاع او به يك منوال بودی
ندانستی کسی کاین پرتو از اوست	نکردی هیچ فرق از مغز تا پوست
ظهور جمله اشیا به ضد است	ولی حق را نه مانند و نه نداست
چو ذاتش را نباشد ضد و همتا	نمی دانم چگونه دانی او را

هر نفس نو می شود دنیا و ما بی خبر از نو شدن اندر بقا ۱۹/۵۶۵-۲۹/۲۵۵

هر نفس نو می شود دنیا: متکلمین می گویند: «الْعَرَضُ لَا يَبْقَى زَمَانًا»، اعراض عالم در تغییر و تبدل است و حکما می گویند: «العالم متغیر» و بعض حکما در جواهر عالم یعنی اجسام و قوی و طبایع، تجدد و تبدل قایلند و عالم طبیعی را بالتمام حادث می دانند چه جواهر مذکوره و چه اعراض را. و از کلمات عرفاست که «لَا تَكَرَّرُ فِي التَّجَلِّيِ». و شیخ شبستری می گوید:

به هر جزوی ز کل کان نیست گردد	کل اندر دم زامکان نیست گردد
جهان کل است و در هر طرفه العین	عدم گردد و لایقی زمانین

پس هر لحظه عالمی تسلیم می شود و عالم دیگر حادث می شود. و در کلام مجید به اینها اشارت است که «أَفَعِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ»^{۱۷۰} و نیز «كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ»^{۱۷۱} و نیز «إِنْ يَشَاءُ يُدْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ»^{۱۷۲} یعنی خواست و برد. چه صفات حق و جویبست و بشیتش فعلی است و قوه و امکان پیرامون جلالش نیست. بلی حق و صفات حق قدیم است پس انارتش افول ندارد و قدیم الاحسان است و باسط الیدین بالعطیه است دائماً و قدیم التکلم است و بالجمله آنچه از ناحیه حق است قدیم و دائم و ثابت است. «كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ

۱۶۹- قرآن کریم، سوره نور، آیه ۳۵

۱۷۰- قرآن کریم، سوره ق، آیه ۱۵

۱۷۱- قرآن کریم، سوره الرحمن، آیه ۲۹

۱۷۲- قرآن کریم، سوره ابراهیم، آیه ۱۹

إِلَّا وَجْهَهُ» ۱۷۳ و عالم حادث است و لا قدیم سوی الله .

عمر همچون جوی نونو می رسد مستمری می نماید در جسد ن ۲۰/۵۶ - ك ۳۰/۲۵

عمر همچون جوی نونو می رسد: یعنی عمر عالم و عالمیان به وجودات جدیده و تجلیات متقنه صفات اوست و انا فانا نومی شود مثل آب روان در جویی که بلندی و پستی نداشته باشد ساکن می نماید. پس عالم متجدد الامثال است.

آن زتیزی مستمر شکل آمدست چون شرر کش تیز جنبانی به دست ن ۲۱/۵۶ - ك ۳۰/۲۵

چون شرر: یعنی شعله جواله که به سرعت حرکت دهی، دایره می نماید، و قطره باران در نزول، خط می نماید.

این درازی مدت از تیزی صنع می نماید سرعت انگیزی صنع ن ۱/۵۷ - ك ۳۱/۲۵

از تیزی صنع: مقتضای اسم «سریع» است.

کز شکسته آمدن تهمت بود وز دلیری دفع هر ریبت بود ن ۶/۵۷ - ك ۳/۲۶

ریبت: شك.

باز گویم چون تو دستوری دهی تو خداوندی و شاهی من رهی ن ندارد - ك ۷/۲۶

دهی: غلام و جاگر.

با من از بهر تو خرگوشی دگر جفت و همره کرده بودند آن نفر ن ۲/۵۸ - ك ۱۳/۲۶

نفر: گروه.

گفتمش ما بنده شاهنشیم خواجه تاشان که آن درگهیم ن ۴/۵۸ - ك ۱۴/۲۶

خواجه تاشان که آن درگهیم: خواجه تاشان: غلامان يك آقا، چه خواجه به معنی آقا و رئیس است و تاش کلمه دال بر شرکت و که (به کاف عربی) به معنی کوچک، مقابل مه. یعنی غلامان غلام کوچک آن درگهیم.

از وظیفه بعد ازین اومید بر حق همی گویم تو را والحق مر ن ۱۲/۵۸ - ك ۱۹/۲۶

الحق مر: یعنی کلام حق و صدق در اغلب مذانهای مؤفه تلخ است.

اندر آمد چون قلاووزی به پیش تا برد او را به سوی دام خویش ن ۱۷/۵۸-ك ۲۲/۲۶
قلاووز: پیشرو سپاه.

سوی چاهی کو نشانش کرده بود چاه مغ را دام جانش کرده بود ن ۱۸/۵۸-ك ۲۲/۲۶
مغ: به فتح میم و سکون غین معجمه، عمیق. چنانکه مضموم المیم، آتش پرست است.

آب گاهی را به هامون می برد گاه کوهی را عجب چون می برد ن ۲۰/۵۸-ك ۲۳/۲۶
هامون: دشت.

پشه‌ای نمرود را با نیم پر می شکافد بی محابا درز سر ن ۱/۵۹-ك ۲۵/۲۶
محابا: مدارا.

حال فرعونی که هامان را ستود حال نمرودی که شیطان را شنود ن ۳/۵۹-ك ۲۶/۲۶
هامان را ستود: به تاء مثناة فوق، تا با «شنود»، که از شنیدن است، جناس خطی داشته باشد چنانکه، دان و دانه بعد را جناس مطرف است.

چون چنین شد ابتهال آغاز کن ناله و تسبیح و روزه ساز کن ن ۷/۵۹-ك ۲۸/۲۶
ابتهال: زاری.

آنچه در کون است ز اشیاو آنچه هست وانما جان را به هر حالت که هست ن ندارد-ك ۲۹/۲۶
آنچه در کون است ز اشیا: و کاینات.

و آنچه هست: در فوق کون از عالم امر و فرق الامر و الخلق.
وانما جان را به هر حالت که هست: یعنی ماهی علیه، و حقیقت آنها را به جان تعلیم فرما که جهل مرکب را علم و یقین نپندارد و هوا جس و وساوس را خاطر ملکیه چه جای ربانیه گمان نکند و ماتمها را سورا سورها را ماتم و فقرها را غنی و غناها را فقر و حریتها را رقیّت و رقیّتهار حریت و دوستها را دشمن و دشمنها را دوست نداند.

چبست مستی بند چشم از دید چشم تا نماید سنگ گوهر پشم پشم ن ۱۲/۵۹-ك ۳۲/۲۶
بند چشم: امر از بستن.

پشم پشم: اول به پای فارسی، معروف است، و دوم به یاء مثناة تحت، از معادن است. و شیب معرب آن است.

غیر نطق ر غیر ایماء و سبجل صد هزاران ترجمان خیزد ز دل ن ۲۲/۵۹-ك ۳۷/۲۶